

Folkesagn fra Janderup Sogn 1857

*Optegnede af Hans Marinus Iversen
fra Bandsbjerg.*

Udgivne med Oplysninger af Hans Ellekilde.

Optegneren af de her udgivne Folkesagn fra Janderup og Omegn *Hans Marinus Iversen* var en ung Gaardmandssøn fra Bandsbjerg i Janderup Sogn, som i Sommeren 1857 nedskrev sit Fødesogns Folkesagn efter gamle Folks Fortællinger. Fem Aar senere blev disse Sagnoptegnelser renskrevne, vistnok ogsaa udvidede og forbedrede, før de blev overgivne til Janderup Præstegaards Arkiv den 19. Juni 1862, kort før Forfatteren selv i 1863 udvandrede til Nordamerika. Her blev han inddraget i den nordamerikanske Borgerkrig 1864—66, og han faldt i Kampen paa Nordstaternes Side. Den begavede unge Vestjyde kom da ikke for Fremtiden til at yde de store Bidrag til dansk Kulturarbejde, som man havde kunnet vente af den meget lovende Begyndelse, mens han i Sommeren 1857, blot 15½ Aar gammel, var Skriver paa Varde Byfogedkontor.

Hans Marinus Iversen var født paa Bandsbjerg d. 25. November 1841. Hans Fader, Gaardejer *Iver Hansen* (24/1 1802—12/2 1892) var ikke indfødt

Janderupper, han var en Skadsing, født i Vibæk, Alslev Sogn, som Søn af Husmand Hans Hansen og Kirsten Marie Christensdatter. Han var Broder til Kromand *Ole Hansen* (30/3 1798—1/1 1878), som i sine unge Dage havde været Tjener hos den kendte Rigmand, Hofraad Josef Hambro, mens Broderen Iver var Kusk (Fra Ribe Amt III S. 44). Iver Hansen blev d. 23. Nov. 1839 gift med Ane Marie Dorthe Hansen Brinch (sml. her Nr. 33), Enke efter Gaardmand paa Bandsbjerg, Skolepætron *Simon Jensen* (11/11 1792—14/11 1838), sml. her Nr. 14 og 17. Hun døde efter et halvt Aars Ægteskab d. 28. Maj 1840, efterladende sin anden Mand sine tre Børn af første Ægteskab, Jens, Marine og Jensine, som sine Stedbørn. Gaardejer Iver Hansen giftede sig snart igen d. 21. November 1840 med Ane Knudsdatter (7/8 1813—6/4 1894), Datter af Gaardmand Knud Bennetsen (1774—1843 og Ane Bondesdatter (1779—1824). Hun blev den 25. November 1841 Moder til Hans Marinus Iversen. I Ægteskabet var ogsaa en Datter, Ane Marie Dorthea Iversen (18/12 1844—27/8 1929), gift 15/10 1870 med Gaardmand Laurits Nielsen i Janderup (1843—1927).

Ved ved, at Faderen Iver Hansen fra Vibæk er Meddeler af den morsomme Skæmtfortælling paa Folkemaal, Nr. 32 Fannikerdrengen, som særskilt er indsendt af Hans M. Iversen selv til Svend Grundtvig, den store Folkemindesamler d. 17. Sept. 1857. Faderen har muligvis meddelt Sagn som Nr. 4 om Kirkegængerne fra Skads Herred, Nr. 19 Spøgelsespræsten syd for Varde Aa, maaske ogsaa Nr. 31 Fanniker og Skadsinger. Moderen, der jo paa fædrene og mødrene Side stammer fra gamle Janderup-Slægter, nævnes desværre ikke som Hjemmels-

mand for nogle af Sønnens Sagnoptegnelser, der jo ogsaa for en stor Del mangler tydelige Angivelser af Hjemmelsmænd. Heldigvis har den purunge Sagnoptegner haft Vid nok til at nævne sin Hovedhjemmelsmand, Aftægtsmanden *Jens Sørensen*, døbt 7. Søndag efter Trinitatis 1768 i Janderup og død her d. 5. Februar 1860, 91 Aar gammel. Han er Søn af Gaardmand Søren Jørgensen, begravet i Janderup d. 1. Juli 1795, 48 Aar gammel, altsaa født 1747. Han blev den 4. Januar 1768 gift med Gertrud Henningsdatter fra Alslev Sogn. Hun er født her 1741 og begravet i Janderup d. 19. Marts 1794, 52 Aar gammel. Dette Forældrepar er Hjemmelsmænd for Sagn Nr. 16 Spøgeri ved Klamsbro og sikkert ogsaa for Sagnsamlingens ypperste Stykke Nr. 23 Heksen Karen Jørgensdatter. Denne Karen, som Heksepigen kaldes, maa være ens med den Karen Jørgensdatter, som i Følge Janderup Kirkebog blev begravet d. 24. Juni 1772, 78 Aar gammel. Der nævnes indtil 1800 ikke noget Almisselem Karen, som der kan være Tale om. Jens Sørensen var da næsten 4 Aar gammel, da Karen døde, ikke som han senere selv har troet, 7—8 Aar, men der kan dog ikke være noget i Vejen for, at han personligt skulde kunne huske det stakkels gamle Kvindemenneske, som maa have gjort et dybt Indtryk paa ham i hans tidlige Barndom. Karen Jørgensdatter maa da være født o. 1694, men jeg har ikke foreløbig kunnet finde hendes Daab i Janderup Kirkebog, der gaar helt tilbage til 1650. Karens Oldemor i Hyllerslev, der betegnes som en led Troldheks, har heller ikke kunnet personfæstes. Ti Aar gammel tjener Karen Jørgensen, altsaa o. Aar 1705, i Benned Jørgensens Gaard i Janderup, svarende til Søren Madsens Gaard. Den-

ne Benned Jørgensen, som jeg desværre heller ikke har kunnet finde i Janderup Kirkebog o. 1700, opfatter Jens Sørensen som sin Bedstefader, men han maa være hans Farfars Far, idet Jens Sørensens Farfar maa have heddet Jørgen Bennedsen. J. B. maa være Fader til Benned Jørgensen den yngre, begravet i Janderup 29/5 1796, 58 Aar gammel. Takket være H. M. Iversens udmærkede Oplysninger om sin Hovedhjemmelsmand Jens Sørensen og hans Forfædre kan vi altså føre det kulturhistorisk interessante Heksesagn om Heksepigen Karen Jørgensdatter tilbage til det 18de Aarhundredes Begyndelse, og se, hvorledes man i dette Aarhundrede behandlede Hekseætlinge, selv om man dog var naaet saa vidt i nymodens Tænkemaade, at man ikke længere brændte den stakkels Karen Jørgensdatter som Heks, men nøjedes med at sætte Ild under hendes Seng, da det kneb for det gamle Kvindemenneske i Juni 1772 at slippe Livet.

Undersøger vi Spørgsmaalet om Hans M. Iversens Hjemmelsmænd kirkebogsmæssig i Viborg Landsarkiv, saa viser det sig snart, at Hjemmelsmændene fordeler sig i to Grupper, en Gruppe, der lever samtidig med Hans Iversen i Janderup og Omegn saaledes som hans Fader og som hans Hovedhjemmelsmand Jens Sørensen, men tillige en Gruppe af Hjemmelsmænd, som er døde, før han blev født 1841. Som hørende til den første Gruppe kan vi nævne Jens Sørensens Søn, den synske *Jørgen Jensen* (17/7 1803—1/3 1851), som har fortalt Nr. 20 Nattepløjning paa Koldtoft, i det mindste til sin Fader; Hans M. Iversen var kun godt ni Aar, da Jørgen Jensen blev fundet ihjelfrosset paa Varde Mark. Dernæst Jens Sørensens Svigersøn *Iver Christensen Smed*, født i Varde Landsogn 6/7 1801,

og død 29/9 1877, i hvis Hjem Jens Sørensen tilbringer sine sidste Aar. Iver Smed har fortalt Nr. 18 Den sorte Hund. Vi kan endvidere nævne Gaardejer *Knud Andersen* til Store Hebo (14/1 1795—7/7 1862), en af Hjemmelsmændene for det mærkelige, ret enestaaende Sagn Nr. 9 Jomfruen paa Filsø-Øen. Vi kan nævne to Kvinder, *Ellen Kirstine Jørgensdatter* (1791—20/2 1870), gift 1/11 1838 med Hans Bondesen Jessen (1798—1868), som er Hjemmelsmand for Nr. 10 Spøgeri ved Støvshøje, sml. Nr. 27 Slutning Bjergfolk i Paa-høj. Desuden *Ellen Marie Madsdatter* (23/8 1801—14/8 1864), gift med Niels Andersen i Kjærup (1793—1863) d. 10/4 1824. Hun er Meddeler af Nr. 11 Den vilde Jagt paa Hesselmed. En anden Meddeler af samme Sagn er *Hans Andersen Felding* i Hannevang, Billum Sogn (9/5 1801—21/10 1874). Næste Sagn, Den hovedløse Mand, er fortalt af Gaardmand Hans Sørensen (født i Aal 1784, død i Janderup 1/11 1859), ligesom Nr. 28 Høje paa Søvig Mark er fortalt af Gaardejer *Morten Jensen* i Kjærup (27/10 1804—22/3 1869). Endelig kan nævnes Præstesønnen *Ferdinand Emil Asch*, født i Draaby paa Mols i Juni 1815, Meddeler af Nr. 14 Spøgeri i Mølsig sammen med *Hans Andersen Friis* (21/4 1791—25/2 1866). Ferdinand Asch var i Hans Iversens Barndom Forpagter i Janderup Præstegaard. Endnu kan nævnes *Jens Frandsen* i Hyllerslev (13. S. e. Tr. 5/9 1784—20/1 1869) en af Meddelerne til Sagnet Nr. 10 Spøgeri ved Støvshøje og Gaardejer *Mads Hansen Brinch* i Orten (født her 14/6 1791), som er Meddeler af det Sagn Nr. 33 Sjælen paa Vandring, som Iver Hansen særskilt har sendt ind til Svend Grundtvig d. 8/8 1857.

Til den anden Hovedgruppe hører den allerede nævnte Gaardejer *Simon Jensen*, Fader til Hans Iversens Stedsøskende. Hertil hører *David Andersen*, død 17/10 1836, 84 Aar gammel, som sammen med Jens Sørensens Faster, vel rettere Gammelfaster, *Anna Mathiasdatter*, er Meddeler til Nr. 27 Bjærgfolk i Paahøj og Lerpøtshøj. Hun er rimeligvis Datter af Mathias Sørensen i Janderup og døbt d. 19. Søndag efter Trinitatis (2/10) 1712. Jens Sørensen er sikkert her Mellemanden ligesom til Nr. 26 Ellefolk, hvis Hjemmelskvinde *Ane Anders*, dvs. Andersdatter, døbt 28/3 1745, maa være Datter af Gaardejer Anders Hansen (1711—88) og Mette Thomasdatter (1718—72) som den Kone, den lille Ellekone under Jorden skal have henvendt sig til. Jens Sørensen er sandsynligvis ogsaa Mellemand for *Mette Degns* i Hyllerslev, Meddeleren af Nr. 21 Nattepløjning i Trindtoft. Hun er rimeligvis ens med Billum-Degnen Anders Nielsens Datter Mette, døbt 16/2 1745. Niels Bondesen fra Hyllerslev (1/1 1777—18/8 1838), der saa Helhesten i Adeleng (Nr. 24), er muligvis Hans Iversens Moders Morbroder.

Mange af Hans Marinus Iversens Sagnoptegnelser er desværre uden opgivne Hjemmelsmænd. Det gælder følgende Numre: 1-3, 5-8, 22, 25, 29-30 og 34. Ret sandsynligt er dog Jens Sørensen Meddeler af det gamle og fortræffelige Sagn Nr. 5 Polakkerne i Janderup. Det havde været meget heldigt, om Iversen havde meddelt Oplysninger om Hjemmelsmanden til Nr. 7 Den røde Koks Høj, som det, takket være denne Forglemmelse, er meget vanskeligt at kommentere paa helt sandsynlig Maade.

Flertallet af Hans M. Iversens Sagnoptegnelser har været trykt spredt, mange af dem dog temme-

lig ufuldkomment i Evald Tang Kristensens Størværk Danske Sagn I—VII 1891—1900, her citeret DS. Bind og Nummer, sml. Registeret i DS. VII S. 499. Nogle andre af Sagnene har været trykt i Danske Sagn, ny Række I—VI (her citeret DST. Bind og Nr.), sml. Johannes Tang Kristensens Register Side 22, her som i Hovedsamlingen næsten uden alle nærmere Oplysninger. Saadanne Oplysninger findes til de 6 af H. M. Iversens Sagn, som findes optaget i min Udgave af Svend Grundtvig Danske Folkesagn 1839—83 I—II, se Udgaven II S. 236. Denne Udgave er benævnt i efterfølgende Kommentar HE. I—II med Side og Nr., idet jeg med Gr. betegner Kapsel og Blad i Svend Grundtvigs grundlæggende Samlinger i Dansk Folke-mindesamling. I denne samlede Udgave af Sagnene, idet de to særskilt indsendte Sagn Nr. 32 Fannikerdrengen og Nr. 33 Sjælen paa Vandring er optaget i Udgaven af de samlede Sagn, er ikke medtaget Iversens Optegnelser af Børnerim, Skæmteviser, Ordsprog og Gaader fra Janderup. Der kunde muligvis senere engang blive Tale om en samlet Udgave af dette Stof. Jeg følger Iversens Rækkefølge af Sagnene, skønt den ingenlunde kan kaldes god, kun indskyder jeg de to særskilt indsendte Sagn imellem de to sidste Sagn i den oprindelige Samling Nr. 31 Fanniker og Skadsinger og Nr. 34 Ebbe og Flod. Jeg har selv tilsat Sagnoverskrifterne, som ofte mangler hos Iversen. Da Grundlaget for Udgaven er en Afskrift, der maaske slet ikke nøjagtigt gengiver Ejendommelighederne ved Iversens Retskrivning og Tegnsætning, har jeg læmpet begge Dele lidt i Udgaven. I Modsætning til min Forgænger Tang Kristensen anfører jeg, hvad der virkelig forefindes i Sagnoptegnelserne,

anvender ikke som denne mere eller mindre tilfældige Udeladelser, hvis han da ikke opvarter med det rene Udpluk af Iversens Sagntekst. Jeg anfører Tekstens Plads i Grundtvigs Samlinger Gr. med Kapsel og Blad og Nummer, derefter Optrykket i Danske Sagn, DS. med Bind og Nummer, af og til i Danske Sagn ny Række, DST. med Bind og Nummer. Jeg anfører mulige Optryk i min tidligere Udgave af Svend Grundtvigs Danske Folkesagn I—II, altsaa HE I med Bind, Side og Nummer. Den nye Kommentar er langt bedre i personhistorisk Henseende, men den gamle Kommentar tager et Hensyn til folkemindevidenskabelige Synspunkter, som der desværre her ikke er Plads til. Jeg henviser desuden til den Kommentar af Sagnene, som Oluf Nielsen jævnlig har givet i sine korte Uddrag af Sagnene, trykt i Historiske Efterretninger om Vester Horne Herred 1866 Side 88—110 (Cit. ON.), til Oplysninger i Ribe Amts historiske Aarbøger, citeret RA. med Bind og Sidetal, undtagen til denne Indledning og selve dette Hæfte af Ribe Amts Aarvog, citeret *her* S. Der finder jævnlig Henvisninger til Marius Jager Andersens store Slægtsbog fra Janderup og Billum Sogne 1947 om Efterkommerne efter Anders Hansen (1711—88) i Janderup, citeret JA. og Side. Mulige Tilføjelser eller Rettelser til den vanskelige personhistoriske Kommentar modtages med Tak og Glæde af Udgiveren (Adr. Dansk Folkemindesamling, Det Kongelige Bibliotek, København K.)

Hvorledes det er gaaet til, at Hans Marinus Iversen er blevet Janderup Sogns fortrinlige Folkemindedeoptegner, vides desværre ikke. Det er muligvis Udgivelsen af Svend Grundtvigs grundlæggende Arbejde Gamle Danske Minder i Folkemunde II i

1857, som har virket inspirerende paa den unge Bondesøn, der var Skriver paa Varde Byfogedkontor. Helt udelukket er det ikke, at Iversen kan have været Elev hos den kendte vestjydske Friskolelærer og Kæmpevisesanger Morten Eskesen, Lærer i Hyllerslev og Kjærup 1849—51, som var en af Svend Grundtvigs ivrige og dygtige Folkemindeoptegnere. Jeg henviser om Eskesens Janderuptid til hans ypperlige Erindringsbog *Minder og Udsigter* 1881 Side 97—111. Jeg gaar herefter over til Iversens Sagntekst med min væsentlig personhistoriske Kommentar. Forhaabentlig vil forskellige af Sagnene siden af andre blive kommenteret ganske anderledes indgaaende, end der naturligtvis her er Plads til.

Optegnelser fra Janderup Sogn

nedskrevne efter gamle Folks Fortællinger, i Sommeren 1857, af Hans Marinus Iversen af Bandsbjerg.

Nr. 1. Stenen i Billum Kirkegaardsdige.

Engang stod en Kæmpe ved Janderup Kirke og kastede en Sten efter Billum Kirke. Stenen skal, saa sagde Fortællerne, endnu sidde i Billum Kirkegaardsdige, og Spor af Kæmpens fem Fingre skulde være synlige i den.

Gr. IX 177, HE. II 16 Nr. A 16, Aug. F. Schmidt Danm. Kæmpesten i Folkeoverleveringen. 1933 S. 310.

Nr. 2. Kæmpen i Støvshøje.

Blandt Støvshøje, fortæller man, findes tvende Høje, som indbydes er forbundne ved en Jordvold, og under denne ligger en Kæmpe begravet. Folk har forhen været saa bange for denne Kæmpe, at de ikke engang har turdet arbejde (grave Tørv, slaa Lyng) der paa Stedet, langt mindre kaste i Graven.

Gr. IX 177 a, DS. III Nr. 64, sml. her Nr. 10. I Præstendberetning til Ole Worm 1638 kaldes Højen Stiffshøj (Da. Saml. 2 R. IV 94).

Nr. 3. Voldstedet Elkærhøj i Hyllerslev Enge.

I Hyllerslev Enge, lige ud til Aaen, findes en Høj eller Banke, der som tydelige Spor endnu udviser, har været omgivet af Volde og dobbelte Grave. Banken kaldes Elkærhøj, og de omliggende Enge kaldes Elkær. Hvor man nu kun ser Banken, stod i gamle Dage Elkær Slot, saaledes kaldet efter en af sine Beboere, Fru El. Slottet ødelagdes i et Bondeopløb foranlediget ved, at Bønderne, der paa den Tid led Hungersnød, forlangte, at Ejeren af Elkær, der dengang havde Kornmagasinerne der paa Slottet, skulde aabne disse, hvilket han afslog. Man har i den senere Tid trukket Bjælker op af Vindebroen. Sletfolkene fra de omliggende Enge har ofte stødt ned i Gravene, ind under Højen, med deres Riveskafter, og har da hørt Klang af Guld og Sølv dernede, saa det formodes, at der findes store Skatte i Højen. Man har ogsaa af den Grund, for en Del Aar siden tilbudt dens Ejer, at sløjfe den ingelunde ubetydelige Banke, hvilket vilde forbedre hans Enge betydeligt, uden anden Betaling end Ejendomsretten til, hvad der maatte findes i Højen.

Gr. IX Bl. 177 a-b, DS. III 1393, ON. 88, Janderup-Præsten J. C. Hammer har 21/10 1766 indberettet til Biskop J. Bloch i Ribe: »Ved denne Aae ligger en Skandse med dobbelte Grave om, udi en Eng Elkiær kaldet, som hører til Hyllerslev, hvilken siges at være anlagt mod Søe-Røvere, særdeles imod een, som kaldtes Skipper Clemens, som foruroliged Egnen og i sær Købstæden Warde, indtil han omsider blev fanget og fik sin fortjente Løn.« Samme lidt udførligere Fremstilling i Janderup Liber Daticus, trykt DS. IV 1271. Borggen Elkjær er ikke opkaldt efter en Fru El, men betyder det af Elle omgivne Kær (se Vejle Amts Stednavne S. 64).

Nr. 4. Varde Aa og Janderup Kirke.

Varde- eller som den ogsaa kaldes Janderup-

Aa, har i gamle Dage i det mindste paa Strækningen ud for Janderup Kirke ikke været bredere end, at den var forsynet med en Spang eller, som andre fortæller, der laa en Hestespande midt i Løbet, paa hvilken man kunde sætte Foden, og saaledes trine fra Bred til Bred. Folkene fra Alslev gik da til Janderup Kirke, som ogsaa har et Vaabenhus (Skröuer) paa Sydsiden. Døren, der har ført fra dette Vaabenhus ind i Kirken, er eftermuret, men kan endnu tydelig ses. I Sydsiden af Janderup Kirkegaardsdige fandt man ogsaa ved en Reparation for nogle Aar siden Spor af en fordums Indgang, som da skulde være den, de fra Skads Herred kommende Kirkegængere har benyttet.

Gr. IX 177-78, DS. III 378, ON. 89. Udførlig Kommentar ved Pastor E. H. Seidelin i Janderup 1863, se HE. II 64 Nr. C 60, sml. DS. III 396. Sml. ON. 108, og DS. III Nr. 377 (jf. Nr. 2078-80). Liber Daticus, vistnok 1754 ved J. K. Hammer, hvori det hedder: »Der er her en gammel Tradition, at Folkene fra Hostrup By (sønden for Kirken i Skadst Herred beliggende og nu havende sin egen Kirke) skulde i fordum Tid have søgt Jandrup Kirke, og da have haft deres Indgang gjennem bemeldte Vaabenhus, som endnu har en stor og vid Dør ind til Kirken. Endnu fortælles, at den Aa, som løber tæt sønden for Kirken, og nu paa det Sted er henved 60 Favne bred, da ej skal have været bredere, end at man kunde trine derover paa et Horse-Hoved. Dette synes vel fabelagtigt, men dog ikke ganske utroligt at kunne være sket i ældgamle Tider.«

Nr. 5. Polakkerne i Janderup.

Polakkerne kom herved, for at de skulde drive Svenskerne ud, men det vandt vi ikke ved, thi havde Svenskerne end været slemme, var dog Polakkerne værre. Paa den Gaard i Janderup, som nu beboes af Søren Pedersen, skulde en Officer have Kvarteer. Folkene var bange for ham, og da han kom, skjulte den gamle Kone sig mellem to Tørvestakke (Klaaed) med en Fladtørv over Hovedet, saa ingen kunde opdage hende, og Manden

gemte sig paa Loftet. Polakken havde imidlertid en stor Støverhund, som opnusede Konen. Da Polakken bemærkede hende, tilraabte han hende paa Tysk: »Nu sidder du der, din gamle Døivel (Djævel.« Da hun saae sig opdaget, mente hun, at det nok ikke nyttede at være forsagt længere, og traadte nu frem og tiltalte Polakken paa Tysk, af hvilket Maal hun kunde lidt. Da han hørte dette, sagde han: »Ja, kan hun spreche Tysk, saa kom ind og snak med min Frau.« Konen kom nu med ind og forsøgte da at faa noget Mad op til hendes Mand, der sad paa Loftet. Dette blev imidlertid bemærket af Polakkerne, og hun maatte da ud med, hvem der var skjult deroppe, og Manden kom frem. De forblev siden begge sammen med Polakkerne, som rigtignok vilde raade for Alting i Gaarden, men ellers ikke gjorde dem nogen Fortræd.

Ved Stenten (Stætten) imellem Hans Larsens og Bennet Frandsens Gaarde i Janderup voldtog en Polak en Pige, og er det siden den Tid galt med Spøgeri der. Hos Bennet Frandsens døde en Polak. Han blev begravet i det nordvestlige Hjørne af Bennet Frandsens Toft, hvor endnu Gravstedet ses, og er det ogsaa der galt med Spøgeri.

Gr. IX 178 a-b, DS. IV 430 og 429, ON. 90. Søren Pedersen (24/12 1823—22/7 1868) boede i Gaarden Janderup Matr. 16. Hans Larsen (døbt 26/8 1811—25/11 1889) boede i Gaarden Janderup Matr. 33; Bennet Frandsen (25/7 1802—29/5 1881) boede i Nabogaarden Janderup, Matr. 8.

Nr. 6. Den fundne Guldvogn.

Præsten i Janderup lod engang en Høi udskære, og der fandtes da der en lille Guldvogn. Da Rygtet om Fundet udbredte sig, blev Præsten Vognen af-fordret, thi alt, hvad der dengang fandtes i Jorden, tilhørte Kongen. Præsten gav dog ikke Slip paa Byttet, men lod en lignende Vogn gøre af Tom-

bak og gav i Stedet for. Han saas siden med en Guld-Brystnaal, der var gjort af Vognens fire Lundstikker.

Gr. IX 178 b., DS. III 2353. Guldvognen blev fundet 1754 i en Højgruppe paa Guddombhøje nord for Strudvad af Pastor J. C. Hammer (RA. XI 639-40), sml. Nr. 3-4.

Nr. 7. Den røde Koks Høj.

Paa Janderup Kirkegaard mellem Kirkehuset og Kirken ligger en lille Høj nogle Gange større end de almindelige Grave. Heri skal der oprindeligt være begravet nogle Folk, som døde af en Smitte, men Højen har faaet sit Navn (den kaldes den røde Koks Høj) efter en Mand i Skonager, som kaldtes den røde Kok. I Forbindelse med sin Kone havde denne Mand taget sine Aftægtsfolk af Dage med Gift. Forbryderne blev begge henrettede ved Knude Høje paa Heden syd for Varde og begravede paa Retterstedet. En Slægtning af de henrettede (Baitsen) boede dengang paa nuværende Jes Chr. Justesens Gaard i Hyllerslev, og han vilde have sine Frænder i kristen Jord. Han opgravede da Ligene, sejlede dem over Varde Aa i Nærheden af Hans Thøstesens, hvor man siden den Tid ofte har set Lys glide over Vandfladen, og begrov dem i den ovennævnte lille Høj paa Janderup Kirkegaard.

Gr. IX 179 a, DS. IV Nr. 1325. Den røde Kok i Skonager maa være ens med Giftmorderen, Fæstegaardmand Jens Madsen i Skonager, som sammen med sin Hustru Ellen Katrine Thuesdatter d. 20. Aug. 1804 aflivede deres Aftægtskone Ane Malene Christensdatter ved Rottekrudt (se her S. 222 f., sml. DST. IV Nr. 902, 901 og 806). Aftægtsmanden Anders Pedersen overlevede Giftmordet (sml. DST. IV Nr. 805). Han døde 5. Juli 1810 i Skonager. Henrettelsen maa have fundet Sted paa Tinghøj vest for Saderup i Skads Sogn (sml. DS. III Nr. 1649) i December 1805 (se her S. 223), men den nævnes mærkelig nok ikke i Ribe Stifts Avis eller i Viborg Samler 1805. Iversen har vistnok sammenblandet to hinanden uvedkommende Mord. Der findes nemlig ikke nogen Baitsen i Folketællingen 1801 eller 1834. Jes Chr. Justesen (3/4 1827—29/7 1886) boede Hyllerslev Matr. 13. Her boede 1806 hans

Farfader Jes Jensen, døbt Skærtorsdag 1748. Hans Thøstesen muligvis Huskefejl for Anders Thøstesen i Hyllerslev, død her 1/9 1844, 73 Aar gammel.

Nr. 8. Engmærker.

Før Udskiftningen havde hver Gaard i Janderup og Hyllerslev sit Engmærke, som blev udgravet i de Gaarden tilhørende Engstykker. Claus Johnsens Gaard i Hyllerslev havde til Engmærke en Gavle med en Fløj paa. Det var almindelig Skik, at Engmærket blev indhugget i Ligstenene.

Gr. IX 179 a, Jy. Almueliv I Nr. 87. Studehandleren Claus Johnsen er født i Vilslev 7/2 1817 og død her 21/5 1899, sml. her Nr. 12 og RA 1911 S. 53.

Nr. 9. Jomfruen paa Filsø-Øen.

Paa Øen i Filsø boede der engang en Jomfru, som hed Vivek. Hun havde aflagt det Løfte, at hun aldrig vilde gifte sig, med mindre der kom en Frier paa et Skib, der kunde sejle baade paa Landet og i Vandet. Omsider indfandt der sig da ogsaa en paa saadant et Skib (og det var jo den Gamle dvs.: Fanden). Han sejlede afsted med hende gennem Filsø og over Kærup og Hannevang Hede over Holmen (Huolm) ind igennem Skads Herred og tilsidst ud til Havet ved Hjerting. Paa Landjorden kunde man forhen tydelig se en dyb Fure paa de Steder, hvor denne Sejlads var foregaaet. Knud Andersen til Store Hebo, der meget godt kan erindre, at denne Fure i hans unge Dage endnu gik over Holm, hvor hans Fader jævnedes den paa sine Marker, fortæller: Furen gik lige midt ad den Jandrup Sogn tilhørende Del af Holmen, indtil den paa J. A. J. Andersens Lod drejede af og gik ind over et Hjørne af Tarp Holm. Den var saa dyb, at den gik en voksen Mand til Midien, og Jorden laa opkastet til begge Sider. — I Udhaven (et til J. A. J. Andersen hørende Kærstykke nord for Holmen)

fandtes Spor af en lignende Fordybning i Flugt med Furen paa Holm, og inde i Skads Herred og paa Hannevang Hede skal der endnu være synlige Spor tilbage af den. Nogle Fortællere omtaler ikke, at Jomfruen boede paa Filsø Ø, men derimod, at den Onde kom sydfra med hende, sejlede gennem Filsø og videre nordpaa og skal der paa Dejbjerg Hede findes en lignende Fure, som forhen fandtes paa Holm. Atter andre fortæller, at han vel sejlede fra Filsø med hende, men at de sank i Øddum Høl, beliggende i Kærup Mose 1/8 Mil østen Søvig i Jesper I. Kjeldsens Lod, og findes der Spor i Landet af Sejladsen lige fra Filsø der til Stedet.*)

Gr. IX 179-80, DS. VI 505, ON. 88-89, Knud Andersen, se her S. 264, jf. ON. 96. Hans Fader Anders Nielsen død 12/7 1839, 75 Aar gl. I. A. J. Andersen maa være Jens Adam Jager Andersen (2/2 1836—27/7 1928), Ejer af Janderup Matr. 27, se JA. 275 og 258, sml. 33. Jesper I. Kjeldsen, f. i Outrup 1826 og død 10/8 1900, Kjærup 6 a. Om Filsøs Geologi og Oldtidsforhold se FRA. 1939, S. 176-80, 1950 453-59, 1951 581-94, jf. DS. III 1786. Afsnittet om Trældiget tidl. trykt DS. III 320, OH. 89, jf. A. F. Schmidts Undersøgelse RA. VI 82-104, 216-19.

Nr. 10. Spøgeri ved Støushøje.

Ude i de store Heder, der opfylder den nordøstlige Del af Sognet, ligger tæt ved Varde-Nymindegab-Veien, som gennemskærer disse Strækninger, en Gruppe af Høje kaldet Støushøje. Her er det galt med Spøgeri. Hans Bondesens Kone, Ellen, kom engang forbi og saae der en Mængde smaa Drengene gaa og lege mellem Højene, men da hun nærmede sig, for at se, hvad det var for Børn, blev alting borte. Kaptain Teilman og Kudsk har, en Aften de passerede Landeveien, seet det samme,

*) Et lignende Mindesmærke, en Vold kaldet *Trældiget*, findes i Lejrskov Sogn ved Kolding, og dets Fortsættelse skal kunne spores baade syd- og nordpaa. Hertil knytter sig forskellige Sagn, dog uden Lighed med ovenstaaende.

dog var der da en stor Mand midt iblandt Drengene. En Aften Jens Frandsen i Hyllerslev, Grumme i Vittrup og Skolelærer Enevold Hansen kom forbi, saae de en stor Ild imellem Højene, og mange Folk derhos. Jens Frandsen mener, at dette dog ogsaa gerne kan have været Forbrand for Niels Thomsens Gaard i Kærup. Nogle antage, at Drengene, som Folk har seet ved Højene, skulde være Forvarsel for Tydskerne (1848), men andre siger, at en Pige, der kom frugtsommelig hjem sønderfra, skal have født, dræbt og begravet sit Barn mellem Højene, og at det er derfor det spøger.

Gr. IX Bl. 180, DS. V 1209, HE. II 176, Nr. K. 28. Sml. her Nr. 2. Hans Bondesens Ellen, se her S. 264. Kaptajn Teilman maa være Tøger Reenberg de Teilman paa Store Hebo (20/9 1805—14/12 1852). Jens Frandsen, se her S. 264. Grumme i Vittrup ens med Grumme Jensen, født 1798 i Lunde, død 9/10 1869 i Vittarp, Outrup Sogn. Lærer Enevold Hansen foreløbig ikke fundet i Janderup Kirkebog. Niels Thomsen (28/10 1803—24/12 1848). Det vides ikke, hvornaar hans Gaard i Kjærup er brændt.

Nr. 11. Den vilde Jagt i Bredmose.

Spøgeri i Bredmose. I Bredmose jager en Herremand fra Hesselmed med Heste og Hunde med gloende Tunger. Hans Felding i Hannevang har engang været i Knibe med det. Jægeren skal have Tilhold i et Værelse paa Hesselmed, hvorfor der altid, i det mindste da Niels Andersens Kone i Kærup tjente der, hængte en stor Hængelaas. Jagten gaar fra Bredmose over Støvshøje ad Hesselmed til.

Gr. IX 180 b Nr. 10 b, DS. II 109 Nr. C. 31. Om Herremændene paa Hesselmed i Aal Sogn, se ON. 73-82, Trap VIII 483, DST. III 763, IV 280-82, 347. Er den vilde Jæger mon ikke Herremanden Christen Hansen, der faldt af Hesten og brækkede Halsen 1786? Hans Felding se her S. 264. Ligesaa Niels Andersens Kone, ens med Ellen Marie Madsdatter. Hun maa have tjent paa Hesselmed o. 1820, da Søren Hansen (1762-1835) ejede Gaarden.

Nr. 12. Den hovedløse Mand.

Den hovedløse Mand i Clauses Stortoft (Tilhører Claus Johnsen, Hyllerslev). I Clauses Stortoft gaar der en hovedløs Mand. Det er ofte, at Folk farer vild der, blandt andre er dette hændt Hans Sørensen i Janderup.

Gr. IX 180 Nr. 11, DST. V 105, Claus Johnsen, se Nr. 8, Hans Sørensen, se S. 264.

Nr. 13. Spøgeri i Strudvad Hule.

Spøgeri i Strudvad Hule. I Strudvad Hule er der noget Spøgeri. Nogle siger, at der gaar en hvid hovedløs Hest, som i gammel Tid hyppig blev set. Andre fortæller, at der gaar et Fruentimmerspøgelse dernede.

Gr. IX 180 Nr. 12, DS. II 376 Nr. H. 156. Sml. Nr. 24. Jf. Citat af Liber Daticus, vistnok fra 1764, se DS. III Nr. 2112.

Nr. 14. Spøgeri i Mølsig.

Spøgeri i Mylsig. I Mylsig eller rettere Mølsig (en Lavning mellem Bandsbjerg og Janderup) spøger det ogsaa. Nogle have seet en hvid Jomfru der nede. En Pige, som en Aften mødte hende, antog hende for et rigtigt Menneske og sagde derfor »Godaften«, men da sank Spøgelset lige ned i Jorden. Pastor Asks Søn, Ferdinand Ask, skulde en Aften ride vesterpaa. Da han nærmede sig Mølsig, saa han noget hvidt bevæge sig dernede. Han holdt det nu ikke for raadeligt at ride videre, men vendte hjem igen, og fortalte sin Fader, hvad han havde seet. Denne vilde imidlertid ikke høre noget om den Slags Historier, tog Ridepysken fra Sønnen og jog ham afsted igen med nogle gode Rap, og naaede han da lykkelig over. Det var dog ikke Spøgelsejomfruen, han første Gang havde seet, men Simon Jensen fra Bandsbjerg, der passerede Dalen med en Smørkjærne paa Hovedet.

Jomfruen er imidlertid ikke det eneste Spøgelse dernede: Et Svin, som det ikke er rigtigt fat med, passerer gennem Dalen ad Strudvad til. Paa Grund af disse Utydsker har det forhen været farligt at passere Lavningen. Saaledes kom en Aften Anders Friis (Fader til Hans Friis) og en anden Mand fra Hylderslev kjørende vesterfra over Mølsig, og blev Anders Friis da pludselig kastet ud af Vognen, saa langt Tømmerne kunde naae.

Gr. IX 181 a, DST. V. 750. Pastor Tøger Kj. Asch (1778-1848) var Præst i Janderup 1825-38, dernæst i Anst. Om hans Søn Ferdinand se her S. 264. Simon Jensen se Nr. 17 og her S. 261. Andreas Hansen Friis (25/3 1748—20/9 1824) Hylderslev Matr. 8. Hans Søn Hans Friis, ser her S. 264.

Nr. 15. Spøgeri i Øvad Eng.

Spøgeri i Øvad Eng. Endnu før Øvad Eng blev udskiftet, var Jens Sørensen en Mikkeldagsmorgen ret tidlig nede i Engen for at hente Hestene. Som han bedst gaacr langs med Ridset (æ Ris c: Skjællet mellem Janderup Præstegaard og Hesselmed Bønders Eng) seer han pludselig tre Karle gaa foran sig. De gik Side om Side, de to lagde deres Hænder paa den midterstes Skuldre. Jens kom tilsidst saa nær til dem, at han næsten rørte ved dem, og det kom ham da rigtignok noget sært for, at de ikke tiltalte ham. Da han fik Øje paa Hestene sprang han paa den ene og vilde ride hjem, og nu saac han ikke mere til Karlene, men han slap dog ikke saa let fra det; thi da han skulde til at ride, var han vild paa Kaasen, og i Stedet for at komme op til Vejen, kom han ud til Aaen. Denne antog han for Vejen og vilde have redet ud i den, men Hesten modsatte sig det. Først da Solen var højt oppe, naaede Jens Hjemmet.

Gr. IX 181 b Nr. 14, DTS. V 99, HE. I 333 Nr. F 21. Jens Sørensen, se her S. 262, sml. Nr. 16.

Nr. 16. Spøgeri ved Klamsbro.

Ved Klamsbro, sydfør Præstegaarden, har det været rent galt med Spøgeri. Folk har saaledes talt om, at der gik en Præst og spøjte der. I Bækken skulde der ligge en hvid Svane, som gjorde Vejfarende megen Fortræd, saasom ved at kaste Folk af Vognene, lade dem vælte osv. Jens Sørensen i Janderup har saaledes væltet engang, han kørte over Klamsbro, endskønt der var jævnt som et Stuegulv, hvor han kørte. En Aften kom to Vejfarende, hvoraf den ene sad og spottede over Spøgeriet, men da de naaede Broen, blev han pludselig, uden at den anden mærkede det, kastet ud af Vognen, et godt Stykke bort. Han maatte nu raabe til sin Kammerat om at bie og faa ham med, og mærkede dog ikke til videre. Lignende hændtes især mange, som kørte til Mølle. Her findes dog endnu mere Spøgeri. En Aften Jens Sørensens Forældre kom kørende fra Varde, mødte de saaledes ved Klamsbro tre Karle. De gik saa nær om ved Vognen, at de næsten gned dem paa Hjulene og var i blaa eller sorte Klæder. Jens Sørensens Forældre sagde »Godaften«, men de tre gik deres Vej og sagde ingenting. Disse Spøgelser kom fra Præstegaarden og gik over til Hyllerslev paa den Gaard, hvor Ole Madsen har boet. Her havde de i levende Live »ligget i med Konen«, og maatte nu til Straf herfor spøge. Denne Kone var gift med en Mand af Navn Burmand, som havde to Brødre, hvoraf den ene boede paa I. A. J. Andersens Gaard i Janderup, den anden paa Myrtue.*)

En anden Gang kom Niels Borre tilligemed sin

*) Iversens Note: Der fortælles om 3 Brødre af Navnet Byrgesen, der skal have boet paa Storgaarden i Hyllerslev. J. A. J. Andersens Gaard og Myretue. Ovenstaaende er vist en Forveksling hermed.

Fader og Søster kørende. Som de kørte over Klamsbro, blev Vognen pludselig skubbet ud af Sporet. Nielses Søster saae Spøgelset fare forbi, og talte et haardt Ord til det, men det bekom hende ilde, hun blev saa syg, at de maatte tage ind til Jens Sørensens i Janderup med hende.

Gr. 181 b. Nr. 15, DST. V 1177, HE. II 161 Nr. J. 34. Den spøgende Præst, se nærmere Nr. 19. Jens Sørensens Forældre, ser her S. 262. — Ole Madsen, død 12/11 1884, har boet paa Storgaard i Hyllerslev. Hverken Burmand, hans Hustru eller hans to Brødre kan findes i Kirkebøger eller historiske Efterretninger om Janderup Sogn ved Aar 1700, der er, som Iversen formoder, sket en Forveksling med de tre Brødre Byrgersen. Den mest kendte er Slotsskriveren og Ridefogden på Riberhus Peder Byrgersen, som til sin Død boede paa Hyllerslev Storgaard, se RA. XII 622 og foran S. 241 ff, sml. ON. 92. Hans første Hustru Anna Nielsdatter Hebo var død d. 5. Nov. 1642, 20 Aar gammel, hans anden Hustru Maren Hansdatter overlevede ham. I Følge vor Nr. 30 flytted P. Byrgersen til Jager Andersens Gaard i Janderup, hvor hans Broder muligvis kan have boet. Myrtue er en Gaard i Hostrup Sogn. Niels P. Borre, død 31/5 1861, 84 Aar gl., hans Fader Peder Nielsen Borre fra Aal er vistnok død i Janderup Sogn d. 2/1 1823, 74 Aar gammel.

Nr. 17. Spøgeriet paa Kildemade.

Spøgeri paa Kildemade. Simon Jensen i Bandsbjerg var en Morgen staaet meget tidligt op, for at hente Hestene i Havremærskens. Undervejs foer han vild, og kunde hverken finde Havremærsk eller Heste. Som han saaledes gik og stjampede omkring, kom der et højt Fruentimmer til ham med et hvidt Tørklæde om Hovedet. Simon troede, at det var hans Søster Maren, der var gaaet ud for at se efter ham, og saa siger han: »Er det dig, Maren?« Skikkelsen svarede ikke, men blev ved at gaa i Nærheden af ham. Simon blev ikke ret paa det, før det var højlys Dag, og gik han da paa Kildemade.

Gr. IX 182 b Nr. 16, DST. V 607 .Om Simon Jensen, se Nr. 15. Hans Søster Marens Jensdatter (25/8 1799—10/1

1838) blev 14/10 1826 gift med Gaardmand Hans Hansen Brinch i Billum, jf. Nr. 33.

Nr. 18. Den sorte Hund.

Iver Smed og den sorte Hund. En Aften kom Iver Smed gaaende fra Varde med Kirkevejen, og som han naaede Tjørnehækken, hvor Kirkevejen, tillige med Vejen fra Præstegaarden ad Havremærskens til, danner en Korsvej, ser han en stor sort Pudel staa i Gangstien. Den lagde Hovedet tilbage og rørte sig ikke af Stedet. Iver kaldte og klappede ad den, men den forblev ubevægelig. Da Iver Smed kom hjem, var han syg og kunde intet spise.

Gr. IX 182 Nr. 17, DST. V 53, HE. I 373 Nr. K. 44. Iver Smed, se her S. 263 f.

Nr. 19. Spøgelsepræsten i Alslev.

Spøgelse-Præsten ved Varde Aa. Paa Sydsiden af Varde Aa gaar en Spøgelse-Præst med Hovedet under Armen. Det er forhen ofte hændt, at Færgekarlen i Færgegaarden om Natten har hørt Raab ved Aaen, og naar han saa er kommet over til den anden Side, har der ingenting været. Fannikerne gør Præsten meget Fortræd; naar de sejler ned ad Aaen, er det saaledes ikke sjældent, at han holder Skibene, saa de ikke kan komme af Stedet osv.

Gr. IX 182 b Nr. 18, DS. V 194. Sml. Nr. 16. Beg. Om Alslev Præster se RA. IV 336-73, O. Nielsen Skads Herred S. 198-206. Kan der mon være Tale om Hr. Abraham Jesen 1755-87, sml. DST. IV 507, V 365?

Nr. 20. Nattepløjning paa Koldtoft.

Nattepløjning paa Koldtoft. I Hegnet mellem Christen Bandsbjergs Koldtoft og Søren Madsens Jorder, er etsteds den lige Linie brudt. Her er Nattepløjning paa Christen Bandsbjergs Side. En Aften kom Jørgen Jensen og en Pige, som tjente hos John, sildig hjem fra Heden, og som de saa gik over Vendingen, hvor Agrene er brudte, og hvor

der gaar en Gangsti, blev Jørgen (han var synsk) vaer, at der gik en Mand og pløjede. Han siger da til Pigen: »Det er ikke saa sildigt, for Christen Bandsbjerg pløjer endnu«, men hun kunde ingenting se. »Jo«, siger Jørgen, »nu vender han og pløjer nedad, nu kan vi lige træffe ham.« Pigen var imidlertid blevet forskrækket og siger: »Nej, lad os bie lidt.« De tøvede da ogsaa, til han var kommet fra Vendingen, og saa løb Jørgen hen og saae ad, om der ogsaa virkelig var pløjet; men der var ikke en Fure, men grønt Land. Nu blev Jørgen ogsaa bange, og de løb begge deres Vej. Pløjemanden havde sorte Heste for, og en stor Plov med to Hjul under.

Gr. IX 183 Nr. 19, DS. V Nr. 1555. Christen Bandsbjerg er ens med Gaardejer Christen Christensen i Bandsbjerg (26/6 1813—7/2 1870). Søren Madsen (se Nr. 23) født 18/9 1834 paa Hannevanggaard, var 16/4 1861 gift med Niels Nielsen Ribers Dt. Mathilde (f. 28/4 1841). Jørgen Jensen, se her S. 263. John er rimeligvis lig med Gaardejer John Sørensen i Janderup Matr. 10. Han er født i Vibæk, Alslev Sogn, 1779 og død d. 13. Marts 1874.

Nr. 21. Nattepløjning i Trindtoft.

Nattepløjning i Trindtoft. Mette Degns, som for mange Aar siden boede paa det Sted i Hyllerslev, hvor nu Iver Iversen bor, har ofte om Natten set, at det pløjede i Trindtoften, et Stykke Jord, nord for Byen, som nu ejes af Friisgaardene (Mogens Sørensens og Eske Jensens Gaarde).

Gr. IX 183 Nr. 20, DS. V 1556. Mette Degns, se her S. 265. Iver Jensen Iversen, Gørtler og Glarmester, er født i Højer 24/8 1821 og gift 15/10 1851 med Væverpige Karen Nielsdt. af Hyllerslev. Mogens Sørensen i Hyllerslev Matr. 5 er født 8/7 1799 i Skamstrup, Øse Sogn, og død 14/1 1864, vist lig med P. M. Sørensen, Nr. 24. Eske Jensen i Hyllerslev er født den 9/1 1827 og død 12/12 1884.

Nr. 22. Skat i gammel Gaard.

I Storstuen paa J. A. J. Andersens Gaard i Janderup kunde Fannikerne og andre forhen hver

Nat see Lys brænde, men paa engang blev Lysét borte, og det havde nok sin Grund i, at det havde staaet over en Skat, der laa under Gulvet, og nu var funden. Folkene der paa Gaarden blev ogsaa meget rige. I samme Storstue skal der ogsaa om Natten sidde et Mandfolkespøgelse og skrive.

Gr. IX 183 b. Nr. 21. DS. III 2183. Der er rimeligvis Tale om Hollændergaarden, Jager-slægtens Stamgaard, lig med Janderup Matr. 20. Se nærmere Kommentarer til Nr. 9, 16 og 30.

Nr. 23. Heksen Karen Jørgensdatter.

Jomfruen paa Slottet. Saaledes kaldes i Sagnet en Kvinde eller Pige i Janderup ved Navn Karen, der skal have udmærket sig særdeles i Heksekunsten. Jens Sørensen, der fra sin Barndom kunde huske hende, har meddelt mig følgende: Hvor nu Søren Madsen boer, boede forhen Jens Sørensens Oldefader (Bedstefader) Benned Jørgensen. Hos ham kom ovennævnte Karen til at tjene, da hun endnu kun var 10 Aar gammel. En Dag, da Benneds havde bagt, lagde de bagefter 2 Skjæpper Boghvede i Ovnen til Tørring, men da de atter vilde tage Boghveden ud, var den borte. Ved Undersøgelsen herom viste det sig, at Karen, der havde en Oldemoder (Bedstemoder) henne i Hylerslev, som var en led Heks, havde taget Boghveden og givet til Oldemoderen, for at lære at hekse og havde hun dennegang lært at malke andre Folks Køer.

Benned hentede nu to Bymænd, der skulde se paa, hvordan hun bar sig ad med det. Karen satte da to Pinde op i Bjælken, og nu nævnede man hende Nabomandens graa Ko, som den hun skulde malke. Det gik nu flinkt, indtil Koen ingen Mælk meer havde, da vilde Karen holde op, men Bymændene, som vilde have Vished i Sagen, befalede hen-

de at blive ved. »Hvis jeg gjør det, kommer Blodet,« sagde Karen. De befalede hende desuagtet at blive ved. »Men saa døer Koen,« indvendte hun. Da de gentog Befalingen, malkede hun dog videre, og omsider styrtede ogsaa Koen inde i Nabogaarden. Karen blev nu »omlært og omdøbt«, men hun glemte ikke sine Kunster alligevel.

Da hun blev ældre, kom hun i Fattighuset i Janderup. Almuen, som spotvis kalder dette for Slottet, lod ogsaa Spotten gaa ud over hende, og kaldte hende Jomfruen paa Slottet. Som Almissemølle gør, gik hun nu med Potten og tiggede Mælk. Hun kunde da ogsaa gaa rolig og passe sin Strikkestrømpe, medens Mælkepotten nok saa net spadserede foran hende. Dette var imidlertid ikke hendes værste Hekseri. Storgaardsmanden i Hyllerslev (Manden paa den Gaard, som nu behøves af Ulrik Jensen) havde gerne to, tre Plage gaaende i eet Rum. Af disse mistede han den ene efter den anden. Hver Morgen, naar han kom og saa til Plagene, sprang der en Hare ud fra dem. Han skød flere Gange paa den, men det bed ikke. Man raadede ham da til at lægge en Sølvknap for Geværet. Med dette Skud traf han Haren, og han saae den siden aldrig mere. Da han straks derefter kom hen til Karen, fandt han hende sengeliggende, og havde hun en Plet som en Sølvknap i sin Pande, hvilken hun beholdt alle sine Livsdage.

Da Jens Sørensen var 7—8 Aar, var Karen meget gammel. Han kan huske, at hun engang kom ind til hans Faders, just som Husfolkene sad og spiste Vælling. Karen roste den rare Vælling, og Jens's Fader siger da: »Kom saa og faa noget af den i Jesu Christi Navn.« Dette kunde Karen imidlertid ikke indlade sig paa, men da Konen sagde:

»Kom dog for Fanden og faa noget af Vællingen,« kunde hun dygtigt spise. Et Par Aar efter blev hun meget syg og kunde ingen Ende faae paa det. Da huskede man paa at sætte Ild under hende. Dette hjalp. Hun døde strax efter.

Gr. IX 183 f., DS. VII 486, og DST. VI 558. Se den almindelige Kommentar til dette Sagn, Indl. S. 262. Søren Madsen, se Nr. 20. Storgaardsmanden i Hyllerslev o. 1765 er i Følge ON. 93 rimeligvis Peder Rygaard, der er en Søn af Kristen Rygaard til Hesselmed. Storgaarden ejes 1855 af Ulrich Adolf Bech Jensen, født 19/1 1824 i Ølgod.

Nr. 24. *Helheste i Janderup.*

Hovedløse Heste. Troen paa hovedløse Heste, eller som det andetsteds rettere kaldes, *Helheste*, er her meget udbredt. Man fortæller saaledes om en Helhest paa Kirkevejen, der fra Sønder Hebo Gaard fører til Hyllerslev Kirkevej, hvilken tidt skal foraarsage, at Folk, der ved Nattetide passerer Sønder Hebo Mark, farer vild. Ligeledes fortæller man om en Helhest i Adeleng, hvilken Niels Bondesen fra Hyllerslev (boede paa nuværende P. M. Sørensens Gaard) tydelig har seet, en Morgen han var nede at hente Hestene. Desforuden tales der om en Helhest, der har passeret med Kirkestien mellem Iver Smeds og Niels A. Lauridsens, og een, der fra Davids Køllemus passerer skraaes over Marken, efter Hans I. Iversens til. (Se Nr. 13).

Orig. i Gr. IX Bl. 184-85, Nr. 23, trykt DS. II S. 372 Nr. H. 128. Niels Bondesen, se Indl. S. 265. P. M. Sørensen, vistnok ens med Mogens Sørensen, se Nr. 21. Iver Smed, se Nr. 18 og Indl. S. 264. Niels Andersen Lauritzen (5/4 1815—29/6 1886) bor i Janderup Matr. 14 a, se JA. 83 f. og her Nr. 26. David, maa være ens med David Andersen, se Nr. 27 og Indl. S. 265. Hans I. Iversen, f. 10/2 1844, Søn af Iver Sørensen, død 2/12 1922.

Nr. 25. *Forvarsel om Krig.*

I Adeleng (Hyllerslev-Enge) har Folk undertiden hørt ligesom Kanonskud. Man troede derfor

under Krigen (48—51), at der vilde komme til at staae Slag der.

Gr. IX Bl. 185 Nr. 24. DS. II S. 577 Nr. I. 379. Sml. Nr. 10.

Nr. 26. Ellefolk.

Ellefolk.*) En Mand (Fader til Ane Anders), som beboede den Gaard i Janderup, hvor nu Niels A. Lauridsen boer, havde en Kobaas (Staaend), hvori den ene Ko altid døde. Ingen kunde forstaa, hvordan det hang sammen dermed, men saa en Dag Gaardkonen sidder og spinder, gaaer Døren pludselig op, og en lillebitte Pige af Størrelse som en Finger traadte ind, hilste og bad om at laane en Saks. »Hvad skal du have den til,« spurgte Gaardkonen. »Til at skære min Søsters Brudekjole, som skal have Bryllup i Morgen.« »Hvor boer I,« spurgte Konen videre. »Ude under eders Hylde træ har vi vor Nedgang« (dette Træ stod op til Muren, indenfor hvilken den ulykkelige Kobaas fandtes). Bondekongen spurgte endnu om, hvor Brylluppet skulde staae. »Derinde i Eders store Kakkelovn. Vil du se noget af Stadsen, skal du i Morgen se derind, akkurat ved Middagstid, men du maa da vogte dig for baade at le og at snakke.« Tilsidst siger Konen: »Da I bor der under Hylde træet, kan du saa ikke sige mig, hvordan det kan være, at den ene Ko i Baasen indenfor altid dør?« »Jo,« svarede den Lille, »dens Urenlighed løber ned paa Faders Bord, og saa bliver han vred og drejer Halsen om paa den.« Den Underjordiske fik nu Saksen, som slæbte langt bagefter hende, da hun gik. Andendags Middag saae Konen ind i Kakkelovnen, og var der da ganske rigtig Bryllup der-

*) Fortælleren, Jens Sørensen kaldte dem saaledes. De Smaapuslinge, der nedenunder fortælles om, ligner imidlertid ingenlunde de Beskrivelser, man i andre Egne af Landet giver af Ellefolk.

inde. Der var en lille Præst, en tilsvarende Degn og saadan Latter og Lystighed, at Konen tilsidst maatte le med, men saa forsvandt det hele. Manden flyttede sin Kobaas, og siden den Tid døde der ingen Ko for ham.

Gr. IX Bl. 185, Nr. 25, tr. DS. I 488. Niels A. Lauritzen i Janderup Matr. 14, se Nr. 24. Anne Anders(datter), se Indl. S. 265, opfattet som Datter af Anders Hansen (1711-88) paa samme Gaard, se JA. S. 31. Hun blev 6/12 1776 gift med Mads Sørensen.

Nr. 27. Bjærgfolk i Paahøj og Lerpøtshøj.

Bjærgmændene i Paa- og Lerpøts-Høj. Paa Marken nord for Janderup ligger to Høje, hvori der har været Bjærgmænd. Den ene, der ligger i de saakaldte Lerpøtter (et Stykke Fællesjord, der benyttes til Leer- og Mergelkastning), kaldes Lerpøts-høj. Den anden ligger lige nord for Jens Nicolai Hansens Hus og kaldes Paahøj. To Mænd af Janderup, ved Navn Niels Væfster og Peder Nielsen, gravede engang i Lerpøts-høj, for at faa fat i Bjærgmandens Skatte. De havde i Forvejen lovet hinanden, at de ikke vilde lade sig forskrække af Nogetsomhelst, og de kom ogsaa saa vidt med Gravningsen, at Hankene af Kedlen, hvori Bjærgmanden havde sine Skatte, alt stak frem. Pludselig ser de der hele Janderup By staa i lys Lue, men Aftalen tro, blev de desuagtet ved at grave, men saa sprang to Vildsvin ud af Højen. Denne Fristelse kunde de ikke modstaae. Menende, at Vildsvinene ogsaa var værd at tage med, og Kedlen kunde de altid bag efter hente, gav de sig til at rende af alle Kræfter efter Svinene, som tog ned ad Engene til. Forfølgelsen vedvarede til Mejls Bæk, men da de naaede hertil, var Peder Nielsen i saa stærkt Løb, at han sprang over den brede Bæk, men her forsvandt Svinene. De vendte nu tilbage for at faa fat i Ked-

len, de havde efterladt i Højen, men borte var den. I Janderup By var ikke det ringeste brændt, saa de mærkede nok, at de havde ladet dem narre af Bjærgmandens Koglerier.

En Aften gamle David kom sent hjem fra sine Heste paa Marken, vilde Bjærgmændene forvilde ham. De lod saa mange Lys flagre om ham, saa det var forskrækkeligt. David lod sig dog ikke forknytte, sigende ved sig selv: I skal ikke forvilde mig, blev han trøstigt ved at gaa, og kom ogsaa lykkelig hjem. Andendags Morgen, da han meget tidlig igen var oppe ved Hestene, saa han en Bjærgmand gaa over Marken fra Lerpøthøj til Paahøj med en Spand paa Armen.

Da Jens Sørensens Faster Anna Mathiasdatter (An Mattis) vogtede Køerne, havde hun engang lagt sig til at sove paa Kanten af Paahøj. Da hun vaagnede, laa hun mellem saa mange Skarnbasser, saa det var græsseligt. Hun blev bange og løb hen og fortalte det til nogle andre Børn, men da de kom tilbage til Højen igen, for at se efter Skarnbasserne, var de allesammen borte. Det var nok Bjærgmanden, der havde sine Penge ude til Tørring i Solskinnet. Paa det nordvestlige Hjørne af samme Høj har Folk for ikke ret mange Aar siden set et Lys staa, og Hans Bondesens Kone har tidt, naar hun har siddet ved Højen, hørt et Kistelaag slaas i dernede.

Gr. IX Bl. 186 Nr. 26, tr. DS. I Nr. 1203, HE. I 262 Nr. B. 157, her kun første Hovedafsnit. Husmand Jens Nicolai Hansen er født i Nørre Nebel 29/10 1810. Niels Væfster maa være ens med Niels Væfsted, begravet Palmesøndag 1776, 73 Aar gammel. Peder Nielsen, muligvis den lidt ældre Peder Nielsen, begravet 4/10 1778, 84 Aar gammel. Gl. David, se Nr. 24 og Indl. S. 265. Ane Mathiasdatter, se Indl. S. 265. Hans Bondesens Kone er rimeligvis den Ellen, som er nævnt Nr. 10, men hun kunde ogsaa hedde

Karen Nielsdatter (1795—24/1 1869), som 20/12 1829 blev gift med Hans Bondesen i Jegum.

Nr. 28. Høje paa Søvig Mark.

I Christen Nielses Jorder paa Søvig Mark ligger tre smaa Høje. Engang Morten Jensen, Kærup, og hans Farbroder Niels Mortensen kom forbi, hørte de tydelig en Kiste slaa i Laas i den ene af dem.

Orig. i Gr. IX 187 Nr. 27, DST. I Nr. 66. Christen Nielsen i Søvig er døbt i Kjelst, Billum Sogn, 1/3 1809 og død 10/1 1868. Morten Jensen i Kærup, se S. 264. Hans Farbroder Niels Mortensen, Søvig Mark, er født 1769 og død 11/2 1845.

Nr. 29. Nisserne i Janderup.

Nisserne har forhen været temmelig almindelige her i Sognet. I Præstegaarden har der saaledes været en Nisse, og i Bandsbjerg een. De to Nisser vilde gerne stjæle Foring hos hinanden. Undertiden hændte det da, at de mødtes hver med sin Dragt. Det kom da til Kamp, og man kunde nu næste Dag finde Foringen spredt omkring paa Kamppladsen. Det samme fortælles om to Nisser, hvoraf den ene var paa J. A. J. Andersens Gaard i Janderup, den anden paa Jens Smeds Gaard i Billum. Paa Sønder Hebo og Søvig har der ogsaa været Nisser.

Orig. i Gr. IX 187 Nr. 28, DST. II S. 47 Nr. B 171. J. A. J. Andersen, se Nr. 9, 16, 30. Gaardejer Jens Smed i Billum er efter Gaardejer, Forfatter Jager Andersens Mening en Broder til Jørgen Pedersen Burgaard i Billum, født 8/11 1807 og død 27/6 1881, se JA. S. 94.

Nr. 30. Byrgesen i Janderup.

Paa J. A. J. Andersens Gaard i Janderup har der tidligere boet en Handelsmand, som skal have været den Byrgesen, over hvem der findes en Ligsten paa Kirkegaarden, og som her omtales Nr. 16 i Anmærkningen. Man kunde endnu for en Del Aar siden mærke Fugtighed paa Loftet af Saltet, som havde ligget der.

Orig. i Gr. IX 187-88. DST. IV Nr. 667. Her findes ogsaa trykt K. H. Helms Afskrift 1873 over Slotsskriver, Hus-

foged og Ridefoged til Riberhus Peder Byrgesen og hans Hustru Anne Nielsdatters Gravskrift. Se Komm. Nr. 16.

Nr. 31. Fanniker og Skadsinger.

Smædevers over Fannikerne:

Fanniker, Fanniker, slok, slok, slok,
Han binner hans Bous i en Dosk, Dosk, Dosk,
Han seiler i en Drøuttrou.

Dette Vers kan man endnu høre Kohyrderne, naar de i Eftersommeren vogter deres Kreaturer i Engene ved Aaen, raabe efter Fannikerne, og i ældre Tider har de Voksne vel heller ikke undladt at yde Forbisejlende denne Hyldest. Ovenstaaende er alt, hvad jeg har hørt af Smædeverset, men vel muligt, at det har været længere. Det er ikke alene Fannikerne, som opvartes paa den Maade. Beboerne paa den anden Side af Aaen (Skads Herred) hilser man saaledes:

Skeltring, Skeltring, S . . . vom

Disse havde imidlertid, hvad Fanikerne besynderligt nok mangler, en Genhilsen:

Klegfod, Klærerast.

Disse høflige Tiltaler undlodes det forhen ikke at veksle, naar Folk paa de forskellige Steder af Aaen kom saa nær sammen, at de kunde raabe til hinanden. Denne besynderlige Skik der sikkert er meget gammel, og sagtens har sin Oprindelse fra et tidligere stedfindende fjendtligt Forhold mellem Herrederne, fulgte man dog i de senere Tider mere, fordi det var en fra Fædrene nedarvet Sædvane, end fordi man derved vilde lægge et fjendtligt Sindelag for Dagen; saaledes forsømte selv gamle Mænd, der iøvrigt kunde være de bedste Venner, ikke, naar de mødtes med Aaen imellem sig, at indlede Samtalen med disse Skældsord.

Orig. i Gr. IX Bl. 187. Tidligere trykt Tang Kristensen Jydsk Almueliv Tillægsbind VI Nr. 85, sml. ON. S. 90.

Nr. 32. Fannikerdrengen.

Jengoeng wour æ Fannikerrer i æ Mark o høest. Saa gjek djer Øl op; men saa wuo der en Fannikerdræng, han haad en Træ-Leil, o saa sku han da hindt Øl i den. Saa wuo der ingen Told i en, o saa kommer dær en Brummelbi o fløu i æ Leil. O ilau den begyndt o brum, saa bløu æ Dræng baang, han troi, æ Fjenner wuo kommen i æ Land, o kaam marsrerind o bag atter ham mæ fuld Musik, faa de ga jo saaen sæ Ly, da æ Brummelbi begyndt o brum i dæ hæ Leil. Saa ga han si te o rændd a Liwsens Kræfter, o saa traaf et si, han kaam igjemmael en Hørauer, dæ stoi mæ si fuld Knewler, o saa fløu di ham op i æ Nak, ve de han rændd saa rask. Saa seie han we si sjæl: »Hille Guds Dø, skyd mæ et, ta mæ tefang,« faa han troi de wuor æ Kuller dæ kaam. Saa wedst han jo da ingen Raa, hu han sku pot si; men saa tændt han da we si sjel, da wuo nok bedst i Guds Huus, o saa rændd han nier te æ Dein o fæk æ Løyl te æ Kjærkedar. Saa da han haad faat den, saa wuo han jo saaen saa faawirret, o saa rændd han jo op ad æ Mark atter æ Kjerk teen, o dæ kommer han te en gammel gro Øg, o den tou han an for æ Kjærk. Saa taaer han æ Løyl o jauer i æ Bag o æ Hest; men saa begynner den jo o slaa op atter ham, o saa rower han: »Hille Guds Dø, vil Guds Tempel no ou slaa Wimp atte jæn.«

Orig. i Gr. IX Bl. 200 Stk. 13, meddelt ham af Faderen, Gaardejer Iver Hansen, Bandsbjerg, rimeligvis fra hans Fødesogn Alslev, sml. her S. 261. Tidligere trykt paa Folkemaal i Tang Kristensen Molbo- og Aggerbøhistorier II S. 34 Nr. 107. Det er jo en Molbohistorie, overført paa Fannikerne af Fastlandets Folk. Jeg henviser til Professor Arthur Christensens Bog Molboernes vise Gerninger 1939 S. 194-96 Humlen i Lejlen.

Nr. 33. Sjælen paa Vandring.

Engang vandrede en hjempermitteret Soldat og en anden Karl henad Landevejen, og som de saa gik, blev de trætte, og lagde dem til Hvile ved Siden af Vejen. Saa faldt Karlen i Søvn, og saa saae Soldaten, at der løb en Mus ud af Munden paa ham. Han tog da sin Kasket af og dækkede hans Ansigt til med den, og han fulgte efter Musen igennem Skov og Krat, indtil den kom til en lille Bæk. Da han kunde se, at den var i Forlegenhed for at komme over Bækken, tog han hans Pallask og lagde over Strømmen, og Musen gik da over paa den, og blev ved at løbe, indtil den kom til et stort Bjerg, og der løb den ind i et Musehul, og blev dernede et Stød. — Saa da Musen kom igen, løb den samme Vej tilbage; men da den kom til Bækken, kunde den ikke komme over, for Soldaten havde taget hans Pallask igen. Soldaten lagde da Pallasken til Bro igen, og Musen løb nu over og igennem Skov og Krat og ind i Karlen igen, og saa vaagnede han straks. Soldaten spurgte ham da, om han ikke havde drømt, imens han sov. »Jo,« siger han, »jeg drømte, at jeg var udrejst og kom igennem Skov og Krat til en Flod med en Jernbro over, og da jeg var kommen over den, kom jeg ned i et dybt Hul, og der var en gruelig Mængde Penge.« Soldaten fortalte da Karlen, hvad han havde set, og saa gik de hen til Bjerget og gravede der, hvor Musen var løbet ned, og de fandt en stor Sum Penge der.

Orig. i Gr. IX Bl. 200, indsendt særskilt d. 8/8 1857. Tr. DS. II S. 272 Nr. G. 103. Meddelt af Gaardejer Mads Hansen Brink i Orten, se Indl. S. 264. Sml. Varianterne i Sv. Grundtvig Gamle da. Minder III 1861 S. 161-63, sml. 233-34.

Nr. 34. Ebbe og Flod.

Ebbe og Flod begyndte her paa Vestersiden, da den spanske Dronning, for at ødelægge Danmark,

lod Kanalen grave mellem England og Frankrig. Da Kanalen skulde aabnes, holdt Dronningen i sin Karet paa Bredden, for at se til; men Vandet styrtede igennem med saadan Heftighed, at store Stykker af Landet paa begge Sider bortreves, og Dronningen med alle sine Folk omkom.

Orig. Gr. IX 188 Nr. 31, tr. DS. III 1745, sml. ON. S. 90. Andre Opskrifter af samme mærkelige Sagn i S. Grundtvig Gl. Danske Minder III S. 135-36 Nr. 92-94 (jfr. DS. III 1743-44), DS. III 1746, DST. III 1177-78, Karen Thudborg Det gamle Harboøre S. 201.
